

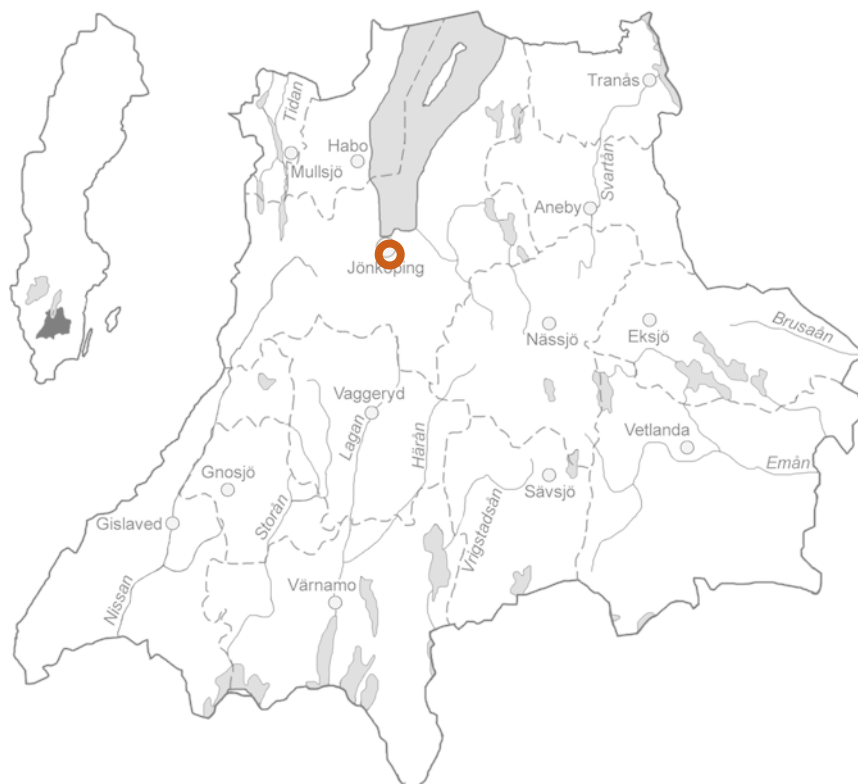
Dunkehalla kyrkogård

Kulturhistorisk inventering och förslag till bevarandeplan
Ljungarums socken i Jönköpings kommun, Jönköpings län, Växjö stift

Dunkehalla kyrkogård

Kulturhistorisk inventering och förslag till bevarandeplan
Jönköpings stad i Jönköpings kommun, Jönköpings län, Växjö stift

Jönköpings läns museums dnr: 289/2018
Jönköpings församling dnr: BV 2018-29/8.7

Rapport och foto: Charlotte Mårland
Grafisk mall: Anna Stålhammar
Distribution: Digital Pdf

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:
© Lantmäteriet. Ärende nr MS2007/04833.

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2022

Innehåll

Inledning.....	5
Inventeringens uppläggning.....	5
Allmän kyrkogårdshistorik.....	6
Tre vanliga gravvårdstyper.....	8
Lagstiftning.....	9
Kulturmiljölag (1988:950).....	9
1 kap. Inledande bestämmelser.....	9
4 kap. Kyrkliga kulturminnen.....	9
Begravningslag (1990:1144).....	10
7 kap. Gravrätt.....	10
Gravrättens upphörande.....	10
Allmänna skötselråd.....	11
Dunkehalla kyrkogård.....	12
Kapell och kyrkomiljön.....	12
Kyrkogårdens historik.....	12
Beskrivning av kyrkogården idag.....	13
Allmän karaktär.....	13
Omgärdning.....	13
Vegetation.....	13
Gångsystem.....	13
Gravvårdstyper.....	14
Gravkapell.....	14
Bårhus.....	14
Beskrivning av enskilda kvarter.....	15
1898-års kyrkogård, kvarter 7-12, 14-20, 22-24.....	15
1898-års kyrkogård, kvarter 29-30.....	18
1898-års kyrkogård, kvarter 26-28.....	19
Utvidgning 1920, kvarter 1-4, 13, 21 och 25.....	20
Utvidgning 1920, kvarter 5-6.....	21
Minneslund.....	21
Händelsehistorik.....	22
Kulturhistorisk bedömning av gamla kyrkogården i dess helhet.....	23
Att särskilt tänka på vid förvaltning av begravningsplatsen.....	24
Händelsehistorik.....	25
Administrativa uppgifter.....	26
Referenser.....	27
Arkiv.....	27
Litteratur.....	27

Utdrag ur digitala fastighetskartan.

Inledning

På uppdrag av Jönköpings församling har Jönköpings läns museum tagit fram föreliggande inventering och förslag till bevarandeplan för Dunkehalla kyrkogård. Fältarbetet har genomförts under sommaren 2020. Resultatet har därefter diskuterats med uppdragsgivaren och sammanställts under våren 2021.

Kyrkogårdar och begravningsplatser utgör en viktig del av landets kulturarv och deras kulturvärden regleras av kulturmiljölagen. Kulturhistoriskt värdefulla gravar kan också skyddas av begravningslagen. I första hand är det Svenska kyrkan som har ansvar för att förvalta detta kulturarv med hänsyn till dess värden. Därför är det angeläget att kyrkogårdarnas kulturhistoriska värden kartläggs och preciseras. En viktig del av värdena ligger i äldre gravar och deras utsmyckning.

En bevarandeplan är ett kunskapsunderlag som är tänkt att vara till hjälp och vägledning vid vård, underhåll och förändringar på kyrkogårdarna. Planen kan även fungera som beslutsunderlag för länsstyrelse och stift vid handläggning av olika ärenden.

Inventeringens uppläggning

Rapporten omfattar en översiktlig historik över kyrkogården, en beskrivning med fotografier av de olika kvarteren och deras kulturhistoriska värden samt avslutningsvis en katalog över särskilt värdefulla gravar.

Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering på kyrkogården samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gåtts igenom har varit aktuella kyrkoarkiv på Landsarkivet i Vadstena, Länsstyrelsen i Jönköpings läns arkiv, Antikvarisk-topografiska arkivet i Stockholm (kopior hos länsstyrelsen) samt Jönköpings läns museums arkiv. Utöver arkiv har uppgifter hämtats från aktuell litteratur, exempelvis hembygdslitteratur. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens historia.

För kyrkogården har en sammanfattande kulturhistorisk bedömning gjorts där de kulturhistoriska värdena lyfts fram. Den kulturhistoriska bedömningen av kyrkogården i allmänhet har gjorts i samarbete med Länsstyrelsen i Jönköpings län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv, utan kan vara föremål för omvärderingar. Vid bedömningen har hänsyn tagits till varje enskild kyrkogårds historia och egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och övriga landet. Den övergripande kulturhistoriska bedömningen nämner i de flesta fall inte enskilda gravstenar, utan beskriver värden och karaktärsdrag i stort.

Inför planerade förändringar eller större underhållsåtgärder krävs i regel tillstånd från länsstyrelsen.

En av landers få bevarade kyrkobalkar finns i Brandstorp i Habo kommun.

Den förindustriella kyrkogården var en ängsmark med endast få vårdar av beständigt material. Här har karaktären blivit bevarad på Ornunga gamla kyrkogård, Vårgårda kommun.

Rapporten avslutas med själva inventeringen av kulturhistoriskt värdefulla gravplatser, vilken är avsedd att fungera som en bevarandeplan. Gravarna och deras utsmyckning redovisas i tabellform med text och fotografier samt på en gravkarta. De kulturhistoriskt värdefulla gravarna är kategoriserade i två grupper: *I. Mycket värdefulla* (som i första hand föreslås bevaras på plats) och *II. Värdefulla* (som bör bevaras eller återanvändas på plats eller i andra hand placeras på annan del av kyrkogården beroende på vari värdet består).

Fältarbete och rapport har utförts av antikvarie Charlotte Mårland vid Jönköpings läns museum under 2020. Vid urvalet av kulturhistoriskt värdefulla gravar har samråd förts med församlingen.

Allmän kyrkogårdshistorik

I stort sett alla våra landsortskyrkogårdar är jämnåriga med den första kyrkan på platsen och i de flesta fall medeltida. Efter flera hundra år av obruten kontinuitet är de ännu i bruk. Från medeltidens kyrkogårdar finns dock väldigt litet bevarat. De viktigaste förändringarna som kristendomen införde gällande våra begravnings seder är att platsen för begravingarna skulle vara vigd och inhägnad. Den medeltida inhägnaden kunde bestå av en stenmur, men vanligare var att den var uppförd av timmer, bogårdsbalken, som ibland kunde vara manshög. Till den typiska bilden av en medeltida inhägnad kyrkogård hörde även stigluckan, som både hade en symbolisk och praktisk funktion som port till den vigda jorden.

Den medeltida kyrkogården saknade ett tydligt system med gångar och kvarter. Man gravsätte snarare folk efter deras gårds- eller bytillhörighet i grupperingar med olika form, vilket var en förkristen sedvänja. Till ovanligheterna hörde att man satte en vård över graven. Gravar markerades istället endast av en jordhög. Om en vård trots allt sattes upp var den vanligen av trä, men sten eller smide förekom undantagsvis. Det var också vanligt att man använde sig av kyrkogården även på ett nyttobetonat sätt, där exempelvis hö kunde bärgas.

Den medeltida kyrkogårdens utformning levde kvar väldigt länge, och påminde mest om en äng med små gravkullar och enstaka spridda vårdar. I stort sett börjades förnyelsen under tidigt 1800-tal, men ännu vid sekelskiftet 1900 hade många landsortskyrkogårdar kvar den ålderdomliga ängskaraktären. Förnyelsevägen började i städerna genom nya bestämmelser om externa begravningsplatser. Gravsättningar på stadskyrkogårdarna förbjöds av hygieniska skäl och i stället skulle friliggande begravningsplatser förläggas utanför städerna. Denna process inleddes på 1780-talet och en tydlig kunglig förordning från 1815 angav att begravingar innanför stadskärnan måste upphöra och att begravningsplatser

– utan andra kyrkobyggnader än t ex gravkapell – skulle anläggas utanför stadsområdena. År 1805 beslutades dessutom att staten genom sin myndighet Överintendentsämbetet skulle ansvara och ha överinseende över att kyrkogårdar och begravningsplatser blev prydligt och hälsosamt anlagda.

Runt om i landet anlades många begravningsplatser precis utanför stadskärnorna under de första decennierna av 1800-talet. De anlades med symmetriska gångsystem och kvartersindelningar, trädplanteringar för att förbättra luftkvaliteten och stenmurar med smidesgrindar. I de arkitektoniskt anlagda begravningsplatserna exponerades vissa gravar tydligare än andra. Att begravas utifrån vilken gård eller by man tillhörde ersattes nu av kategorierna köpegravar respektive allmänna gravar. Detta var en social indelning där de som ville och hade förmåga att köpa sin gravplats både fick en större sådan för hela sin familj och en bättre placering utmed gångar eller nära entréerna. Köpegravarna anlades ofta med grusbäddar och stenramar och senare även häckomgärdningar. Andra begrävdes kostnadsfritt utmed den så kallade allmänna linjen. Där gravsattes man tätt i en kronologisk ordning allt eftersom dödsfallen inträffade. Man begrävdes således oberoende om ens man eller hustru eller övrig familj låg på annan plats. Gravvårdarna var oftast små, oansenliga och inte särskilt varaktiga. Indelningen av kyrkogården mellan köpegravsområde å ena sidan och allmänt område å den andra speglade ett socialt uppdelat samhälle.

Trädkransen utefter kyrkogårdens yttre begränsningar introducerades först på städernas begravningsplatser, men nådde under 1800-talets slut även allt fler landsortskyrkogårdar. Då introduceras också de typiska sorgeträden med ett hängande växtsätt. I början av 1900-talet planlades även kyrkogårdarna på landsorten i kvarter med symmetriskt lagda gångar, grusbäddar på gravarna och välklippta häckar eller stenramar runt om.

På 1920-talet började en ny typ av begravningsplats att anläggas – skogskyrkogården. Dessa präglas av friväxande och naturligt förekommande träd, såsom gran, tall och björk. Endast sällan eller i begränsad omfattning används planterade och kultiverade träd. En av de tidigaste i landet var skogskyrkogården i Skillingaryd från 1922.

Vid 1900-talets mitt var kyrkogårdarna särskilt utvecklade, men nu inleddes en period av förenkling och rationalitet. Företeelsen med allmänna linjen levde kvar till mitten av 1900-talet, men upphörde officiellt 1964. Samtidigt började man av rationella skäl ta bort stenramar, häckomgärdningar och grusbäddar för att ersätta det med mer lättskötta gräsmattor. Den sociala utjämningen av ståndssamhället avspeglades på kyrkogårdarna genom allt mer enhetliga gravvårdar utan titlar och oftast i ett liggande format.

Från och med 1980-talet blev gravvårdarna återigen mer

Åsenhöga ödekyrkogård (Gnosjö kommun). På denna kyrkogård är mycket av den ålderdomliga, ängsliknande karaktär, som varit vanlig i äldre tid bevarad.

På de mer påkostade köpegravarna var både gravvård och inhägnad omsorgsfullt utformade. Här ett exempel från Norra Solberga kyrkogård i Nässjö kommun.

På kyrkogården i Ingatorp (Eksjö kommun) kan man uppleva den allmänna linjens gravområde med små anspråkslösa vårdar tämligen intakt.

Ett exempel på en gravvård från 1960-talet på begravningsplatsen i Aneby.

individualiserade. Idag ser vi en mångfald olika former på gravstenar från liggande naturstenar till mer fantasifullt utformade vårdar. Den ökade individualiseringen under 1900-talets slut speglas också genom de många olika begravningsformer som idag erbjuds. Förutom kistbegravning och urngravar med personliga vårdar, erbjuds också exempelvis minneslundar för aska som grävs ner anonymt utan plats för namn, men med gemensam plats för blommor. Ett annat alternativ är askgravlundar, där den plats var och en begravts på markeras.

Tre vanliga gravvårdstyper

Det finns en stor variation vad gäller gravvårdarnas utformning, men här presenteras tre typer som är särskilt vanliga.

Från det sena 1800-talet fram till 1920-talet var det vanligt att köpegravar förseddes med påkostade vårdar med stående format. Det kunde vara högresta bautastenar, obelisker och liknande. Dessa vårdar restes ofta över samhällets övre skikt och inte sällan är de försedda med både titel, namn, årtal, hemvist och ett bibelcitat. Vårdar av denna typ är ofta påtagligt karaktärskapande och betydelsefulla i kyrkogårdsmiljön. De kan också ha ett konstnärligt värde.

I kontrast till de mer påkostade gravvårdarna finns de mindre stenarna, som restes inom den allmänna linjen. Dessa har ofta en rektangulär form utan utvecklad utsmyckning. Texten är ofta lakonisk – förnamn, ofta men inte alltid efternamn, hemvist och årtal. Dessa enkla vårdar är i sig inte iögonfallande, men berättar ändå om en viktig del av det äldre gravskicket och samhällets hierarkiska organisation.

Tiden efter andra världskriget medförde en långtgående förenkling av gravvårdarna, som samtidigt skapade en likriktning. Stenarna tillverkades maskinellt och det fanns ofta en standardiserad uppsättning symboler som kunde tillföras och kombineras. Kyrkogårdsmiljöer som domineras av dessa stenar kan naturligtvis också ha ett kulturhistoriskt värde, men då är det i regel inte de enskilda vårdarna som är intressanta utan snarare helheten.

Lagstiftning

Kulturvärden på kyrkogårdar skyddas såväl i kulturmiljölagen som begravningslagen. Här nedan följer utdrag som har bäring på förvaltningen av kyrkogårdarnas kulturvärden.

Kulturmiljölagen (1988:950)

1 kap. Inledande bestämmelser

1 § Det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda kulturmiljön.

Ansvar för kulturmiljön delas av alla. Såväl enskilda som myndigheter ska visa hänsyn och aktsamhet mot kulturmiljön. Den som planerar eller utför ett arbete ska se till att skador på kulturmiljön undviks eller begränsas.

Bestämmelserna i denna lag syftar till att tillförsäkra nuvarande och kommande generationer tillgång till en mångfald av kulturmiljöer. Lag (2013:548).

4 kap. Kyrkliga kulturminnen

1 § Kulturhistoriska värden i kyrkobyggnader, kyrkotomter, kyrkliga inventarier och begravningsplatser är skyddade enligt bestämmelserna i detta kapitel.

Begravningsplatser

11 § I vården av en begravningsplats skall dess betydelse som en del av vår kulturmiljö beaktas. Begravningsplatserna skall vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas eller förvanskas.

12 § Begravningsplatser enligt detta kapitel är sådana områden eller utrymmen som avses i 1 kap. 1 § begravningslagen (1990:1144). Bestämmelserna om begravningsplatser omfattar också sådana byggnader på begravningsplatsen som inte är kyrkobyggnader samt fasta anordningar såsom murar och portaler. Lag (1990:1146).

13 § I fråga om en begravningsplats som anlagts före utgången av år 1939 krävs tillstånd av länsstyrelsen

1. för att utvidga eller på något annat sätt väsentligt ändra begravningsplatsen,
 2. för att där uppföra någon ny byggnad eller fast anordning eller riva eller väsentligt ändra befintlig byggnad eller fast anordning.
- Länsstyrelsen får ställa de villkor för tillståndet som är skäligen hänsyn till de förhållanden som föranleder ändringen. Villkoren får avse hur ändringen skall utföras samt den dokumentation som behövs. Lag (1999:304).

Väsentliga förändringar kan innebära till exempel ändring av omgärdning, trädplanteringar, större omplaneringar av gravkvarter, ändringar i gångsystem och dess beläggning, nya belysningsinstallationer.

Begravningslag (1990:1144)*7 kap. Gravrätt*

Gravanordningar m.m.

25 § Gravplatsen får förses med gravanordning, om det inte strider mot vad som är avsett att gälla för den del av begravningsplatsen där gravplatsen är belägen.

26 § Gravrättsinnehavaren bestämmer gravanordningens utseende och beskaffenhet. Detsamma gäller gravplatsens utsmyckning och ordnande i övrigt. Upplåtaren får dock besluta de begränsningar i gravrättsinnehavarens bestämmanderätt som är nödvändiga för att tillgodose en god gravkultur.

Gravrättens upphörande

37 § Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av något annat skäl bör bevaras för framtiden, ska upplåtaren om möjligt lämna kvar den på gravplatsen.

Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, ska den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats. Ytterligare föreskrifter om hänsynen till kulturmiljöarbetets intressen finns i kulturmiljölagen (1988:950). Lag (2013:552).

Ibland uppstår frågan om ansvar och skydd för en enskild gravvård. Så länge gravrätten inte gått ut ägs gravvården m.m. av gravrättsinnehavaren. När gravrätten gått ut övertas ansvaret av upplåtaren, vilket oftast är pastoratet. Om gravvården således står kvar på den tillhörande graven ger begravningslagen ett skydd. Om gravvården däremot flyttas till en annan plats på kyrkogården eller förvaras i kyrkobyggnaden kan det vara aktuellt att föra in den i kyrkans inventarieförteckning.

Allmänna skötselråd

Grunden för skötseln av kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar är att de inte skadas, utan ges en så lång livslängd som möjligt. De förebyggande åtgärderna är väsentliga och kan motverka uppkomsten av skador genom till exempel mekanisk åverkan, biologisk påväxt och väder.

Vid rengöring och reparation av vårdar av mjukare bergarter (kalk- och sandsten) och järn som är över 100 år gamla bör konservator för sten respektive metall kontaktas för rådgivning eller åtgärd.

En orsak till skador är mekanisk åverkan genom trädgårdsfordon och andra redskap. Varsamhet vid gräsklippning minimerar risken för sprickor och bortfall av material.

En annan orsak är nederbörd och biologisk påväxt av lavar, alger och mossor. Dessa gynnas av att en sten står skuggigt och fuktigt. Liggande hållar och stående vårdar av mjuk bergart som kalk- och sandsten är särskilt känsliga för vådrets makter. På vintern tränger fukt in i sprickor och vidgar dessa och spränger till slut bort stenmaterial. Detta kan på sikt helt radera ut en inskription eller relief. Därför är det viktigt att hålla till exempel hållar rena från löv och grenar. Känsliga vårdar och hållar av hög ålder kan med fördel ges en skyddsklädsel eller täckning permanent eller under vinterhalvåret för att motverka frostsprängning.

Vårdar och gravstaket av järn är en kategori för sig, som kräver kontinuerligt underhåll. Vid ommålning befrias metallen från rostbeläggning med stålborste. Därefter grundas järnet med mörja och slutstrykes med linoljefärg. Lagningar bör anförtros åt hantverkare eller konservator med erfarenhet av järnslagningar.

Rostande förankringsjärn och dubbar är en annan vanlig orsak till skador. När järnet rostar och utvidgar sig så sprängs stenen. Ett viktigt arbete är därför utbyte av beslag och dubbar av järn mot rostfritt stål.

Rengöring av vårdar kan ha olika syften. Ofta sker det i första hand av estetiska skäl. Som regel bör den på kulturhistoriskt värdefulla vårdar vara motiverad av hänsyn till att påväxt riskerar stenens fortbestånd (kalk- och sandsten) eller för att förbättra förståelsen av objektet och kunna tolka och uppleva inskriptioner eller utsmyckningar. Enklare rengöring kan göras med ljummet vatten med liten tillsats av såpa eller diskmedel och med mjuka borstar som inte repar. Lämplig tid för detta är tidig vår och sen höst då exempelvis lavar är mer aktiva och mjuka då. Vårdar av hårdare bergarter som granit kan rengöras med högtryckstvätt, men endast där inte förgyllning och dekorationer kan skadas. Vårdar med mycket högt kulturhistoriskt värde och påtaglig skadebild (pågående bortfall av stenmaterial eller sprickor) bör rengöras av konservator.

Marschaller och stearinljus kan avsätta sot eller stänk på gravvårdarna. Detta kan förebyggas genom att exempelvis använda lämpliga hållare.

Biologisk påväxt, troligen rödalger, på en gravvård på Villstads kyrkogård i Gislaveds kommun.

Kalksten har en förmåga att spjälka sig och spricka. Denna sten på Forserums kyrkogård i Nässjö kommun kräver insatser av en stenkonservator.

Kyrkogårdens ursprungliga utformning med en symmetrisk kvartersindelning. Dunkehalla kyrkogård var vid denna tid benämnd Västra nya kyrkogården. Lantmäteriet, karta 1906.

Kyrkogården utvidgades redan år 1920, och fick då en asymmetrisk plan. Efter utvidgningen kom kapellet att ligga längre från kyrkogårdens södra entré. Lantmäteriet, karta 1924.

Dunkehalla kyrkogård

Kapell och kyrkomiljön

Dunkehalla kyrkogård ligger väster om centrala Jönköping, mellan Bymarken i norr och Bäckalyckan i söder. Området bestod fram till början av 1900-talet av oreglerad förstadsbebyggelse och enstaka landerier. Med anläggandet av stadsparken, spårvagnslinje och upprättande av stadsplan så kom i stället ett högre ståndsområde att växa fram med stora villor i trä och sten. Kyrkogården är placerad på en terrass i sluttningen ner mot Vättern vilken omges av sänkor i norr och söder. I den förra rinner Dunkehallaån, vars fall nyttjats för kvarndrift sedan medeltiden, och kom att bli ett mindre centrum för industrier under 1800-talet.

Kyrkogårdsplatån avgränsas av en kraftig brant i norr, vilken delvis är beväxt med blandat bestånd av lövträd. I söder är en mindre svacka med lövträd, svackan är en hålväg (RAÄ 170) och skyddas som fast fornlämning enligt Kulturmiljölagen. Vid kyrkogårdens östra sida är en flackare, öppen slänt med gångstig från Dunkehallavägen i söder. I sydost begränsas kyrkogården av storskalig villabebyggelse från tidigt 1900-tal.

Kyrkogårdens historik

1889 förbjöds fortsatt begravning på Slottskyrkogården som ett led i 1800-talets sanering av städerna. Hälsorisker som kyrkogårdar flyttades ut, vattenledningar och avlopp infördes, parker anlades för att rena luften. 1891 godkändes Dunkehallaplatån som plats för ny kyrkogård efter ett förslag som upprättades av H.W. Andersson. 1893 kunde den nya kyrkogården invigas, 1898 kompletterades kyrkogården med ett kapell efter ritningar av stadsarkitekt Fredrik Sundbärg. En utvidgning genomfördes 1920, kvarteren som tillkom ligger väster om kapellet samt på en lägre terrass i nordväst. De södra och norra kvarteren bestod av sammanhängande gräsytor för allmänna linjen, medan grusgravskvarteren var anlagda i mitten av kyrkogården samt på de två utvidgningarna. De norra kvarteren kom vid en okänd tidpunkt att omregleras till grusgravskvarter, på en lägre terrass åt nordväst med två kvarter genomfördes 1920, kvarteren väster om kapellet tillkom vid någon tidpunkt före 1950.

En kontorsbyggnad uppfördes 1930. Ett bårhus uppfördes 1954. Vid okänt tillfälle under 1900-talets senare del asfalterades huvudgångarna. Under senare delen av 1900-talet skedde även en igenläggning av närmare hälften av grusgravarna, i ett fåtal fall bevarades stenramarna. 1990 uppfördes en ny kontorsbyggnad sedan den gamla brandhärjats. Minneslunden anlades söder om kapellet år 1991.

Upprättandet av en trädvårdsplan 1995 medförde nedtagning och nyplantering av den trädrad som delar kyrkogården i en nordlig och en sydlig del. 1998 antogs en bevarandeplan utarbetad i samråd med länsstyrelse och länsmuseum. 2002 uppfördes en förrådsbyggnad i anslutning till materialgården.

Beskrivning av kyrkogården idag

Allmän karaktär

Kyrkogårdens form bestäms av platån. Planen är närmast rektangulär men skärs i nordväst av Dunkehallaåns ravin. Kyrkogården består av strikt rätvinkliga rektangulära gravkvarter, numrerade 1–30, de västra kvarteren har dock en något oregelbunden form då de tillkommit med en senare utvidgning och är anpassade efter terrängen. Kvarter 3–4 är klart avskilda på en lägre liggande avsats längs Dunkehallaåns ravin. De södra kvarteren avviker markant genom den sammanhängande grösyta som delas in av tvärgående rygghäckar. Huvudingången till kyrkogården ligger i kyrkogårdens sydvästra del flankerad av kyrkogårdsexpeditionen och bårhuset. En huvudgång leder till gravkapellet, ingången är dock från öster och koret åt gången i väster. Söder om kapellet ligger en minneslund.

Omgärdning

Kyrkogårdens omgärdning är av skiftande karaktär, avgränsningen är i hög grad präglad av de branta sluttningarna som utgör en naturlig gräns för kyrkogårdens utsträckning. I öster och åt norr löper en lägre idegränshäck. Längs branten ned mot kvarter 3 och 4 löper ett staket av svartmålade järnrör på trästolpar.

Ingångar

Kyrkogården har två ingångar. Huvudentrén i sydväst tillkom efter kyrkogårdens utvidgning 1920. Ingången är framhävvd genom ett murparti med kvastad vit puts. Muren är avtrappad och avtäcktd med tvåkupiga lertegelpannor med enkelt fall. Själva ingången befinner sig i mitten av en halvrundel och flankeras av två putsade grindstolpar med koppartäckta tälttak och klot. Grindarna är avhängda. I östra änden av en av kyrkogårdens axlar är en öppning i häcken med kalkstenstrappa och smidesräcken.

Vegetation

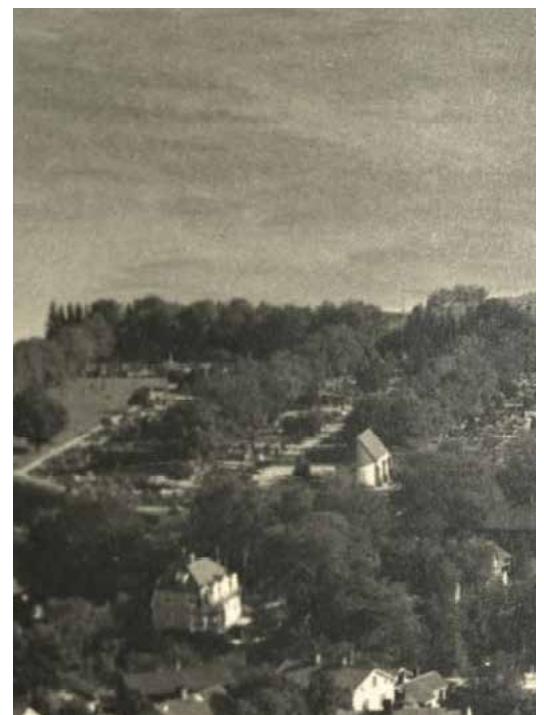
Kyrkogården har ursprungligen omgivits av en trädkrans. Två av de öst-västliga huvudingångarna har varit planterade med alléer, vilka idag är avsevärt glesare. En äldre solitär ek utgör det enda trädet i den mellanliggande raden. Högre pelartujor placerade på enskilda gravar ger kyrkogården en särpräglad karaktär som är av stor vikt för upplevelsen för kyrkogården. Äldre fotografier visar att de häckomgärdade grusgravarna var betydligt vanligare än stenramarna, flertalet av dessa har dock gått förlorade. Bevarade häckomgärdade grusgravar är ett särdrag av särskild vikt att bevara.

Gångsystem

Kyrkogården har ett strikt rätvinkligt rutnät av gångar, som definierar kvarteren. Idag är huvudingångarna asfalterade, några mindre tvärgångar i kyrkogårdens norra del är dock ännu belagda

Kyrkogårdens getaltning har varit relativt oförändrad under senare delen av 1900-talet. Ett mindre område söder om kapellet har omgestaltats som minneslund, i övrigt är kyrkogårdens kvartersindelning intakt. Lantmäteriet, Ekonomiska kartan 1954.

Kyrkogårdens norra kvarter var ursprungligen en sammanhängande grösyta med vårdar från allmänna linjen. Kvarteren har senare omgestaltats. Flygfotografi från väster, år 1935.

Med utvidgningen 1920 tillkom ett större kvarter för allmänna linjen i kyrkogårdens södra del. Kyrkogården har i övrigt dominerats av grusgravskvarter. Flygfotografi från söder, år 1949.

Kapellet med högresta gravvårdar i förgrunden. Idealet med de högresta familjevårdarna dominerade under 1920-talet, men kom att fasas ut under 1930-talet då lägre men bredare gravvårdar blev moderna.

med grus. Huvudplanen består av tre nord-sydliga axlar och sex öst-västliga, den avslutande axeln längs östra sidan är särskilt bred. Öster och norr om gravkapellet är en öppen yta, vilken även är tillgänglig med bil.

Gravvårdstyper

Kyrkogårdens gravvårdar speglar gravkonstens utveckling under 1900-talet, från de första decenniernas framhävande av individen genom påkostade monument till efterkrigstidens kollektiva anda med mer anonyma vårdar. De ursprungliga allmänna linjekvarteren har dock lagts om under 1900-talets senare del och enbart ett fåtal äldre enklare vårdar är bevarade. Under hela 1900-talet har granit varit det i särklass vanligaste materialet för vårdar, inte sällan framställda på de lokala stenhuggerierna, exempelvis C.J. Larssons (vars egna vård står i kvarter 22) och C.A. Nystrand & son. De äldsta bevarade vårdarna är resliga ofta utförda i form av bautastenar eller obelisker, vissa når upp till tre meters höjd.

Med mellankrigstidens bestämmelser om maximihöjd så blev vårdarna i stället låga och breda där gaveln ofta integrerades med stenramen. Ett fåtal staketomgärdade gravar finns på kyrkogården, majoriteten av dessa ligger i den östra delen. Flera av gjutjärnsstaketen skall vara tillverkade av Jönköpingsfirman Sandwall. Närmare hälften av grusbäddarna är idag borttagna, flertalet av de som tagits bort var omgärdade av lägre häckar.

Gravkapell

Gravkapellet är uppfört 1898 efter ritningar av stadsarkitekt Fredrik Sundbärg. Det har en rektangulär plan med absid i väster. Fasaderna består av kalksten i jämna skift med rundfog och rå yta. Långsidorna genombryts av små högt sittande rundbågsfönster med gjutjärnsbågar. Mellan fönstren och på hörnen är strävpelare. I östgaveln sitter ovan portalen en särpräglade klockställning i kalksten. Byggnaden har ett brant sadeltak med täckning av järnplåt i storformat och smidesflöjlar. Formspråket är nyromanskt och fasadbehandlingen pekar fram mot den mogna nationalromantiken. En invändig renovering skedde 1942. En ny renovering skedde 1992 efter att lokalen länge använts som redskapsbod.

Bårhus

Bårhuset är uppfört 1954 efter ritningar av arkitekt Åke Hallgren. Det har en slätputsad fasad med asymmetriskt placerad entré med en panelklädd pardörr i omfattning av skiffer. I västgaveln har en ny port i liknande utförande tagits upp för byggnadens nya funktion som garage. Det valmade sadeltaket är skiffertäckt.

Beskrivning av enskilda kvarter

1898-års kyrkogård, kvarter 7–12, 14–20, 22–24

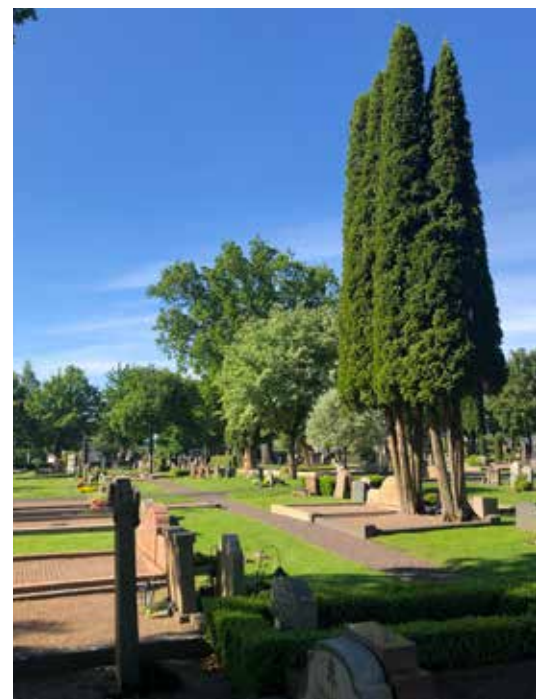
Allmän karaktär

Kvarter 7–12, 14–20, 22–24 samt 26–30 utgör den ursprungliga sträckningen på kyrkogården. Samtliga ingår i ett tydligt rutnät med rektangulära kvarter separerade av de öst-västliga huvudgångarna. De norra kvarteren 7–9 samt de södra 26–28 har ursprungligen bestått av sammanhängande öppna gräsytor med vårdar från allmänna linjen. De norra kvarteren togs dock i bruk som grusgravskvarter under sent 1930-tal och inlemmades därmed i grusgravsområdet medan de södra kvarteren lades om under 1940-talet och fick därmed en annan struktur. Ursprungligen har alla raderna skiljts åt av smala grusgångar, en handfull av dessa är idag bevarade, flertalet har såtts igen med gräs. Rygghäckar av tuja förekommer inom den gamla kyrkogården, men är ett sentida tillägg. Enskilda gravar pryds av pelartuja, sorgeträd men även inslag av klassiska perenner förekommer såsom liljekonvalj, kärleksört och funkia. Längs tre av huvudgångarnas axlar växer rader av lönnar och i kapellaxeln en allé.

Gravvårdstyper

Även om gravvårdsbeståndet är blandat med representanter från hela 1900-talet så är det de stora familjegravarna från sent 1800-tal till mitten av 1900-talet som klart dominerar intrycket. Ungefär hälften av dessa har bevarad grusbädd, vilket ursprungligen helt har dominerat kyrkogården. De påkostade vårdarna från tiden kring sekelskiftet är högresta, här förekommer bland annat bautastenar, obelisker och kors på sockel. Några har ett mer individuellt formspråk som exempelvis den resta hällen med trappgavel från 1902 på friherre Staël von Holsteins familjegrav liksom ett antal vårdar med rosreliefer i utpräglad jugend. Ett ovanligt inslag är den naturliga stenformationen på bruksdisponent C.A. Wennbergs grav. En handfull av tidens vårdar är av hela tre meters höjd och speglar den dödes position i livet. En viss koncentration av resliga vårdar kan skönjas till ytorna mot den avslutande nord-sydliga gången i öster.

Med mellankrigstiden infördes generellt nya bestämmelser om maximihöjd på vårdar, varför dessa i stället visade sin pondus på bredden. Även bland dessa finns mer individuellt och konstnärligt utformade exempel, som Johansson-Dahrska familjegraven i kalksten med flankerande änglar och lockhäll. En motpol till sekelskiftets högresta vårdar är grusgravarna där inskriptionen gjorts i själva stenramen. Raminskrptionerna förekom under en längre period och exempel finns fram till 1900-talets mitt. Ytterligare en variant av vårdar är gravhällar på grusgrav, utförandet har varierat över tid från mindre hällar i svart granit vid sent 1800-tal till större hällar med dekor i relief eller dekorativa ringar

Dunkehalla kyrkogård präglas av de höga pelartujorna och de intakta grusgravarna.

Högresta stenar för hyrgravar har rests inom områden med få intakta vårdar.

Buxbomhäckarna var ursprungligen vanliga på grusgravarna, majoriteten av de häckomgärdade gravarna har lagts igen på Dunkehalla kyrkogård.

av koppar. En särpräglad version av denna är kalkstensvården över möbelfabrikör J.A. Lindskog. Det vanligaste materialet är granit, tuktad eller polerad. Det konstnärliga nyskapandet inom gravkonsten kring 1930 representeras genom en handfull vårdar, inspirerade av nyklassicismens strama typer. Det rör sig om några liggande hällar och några resta, de flesta i kalksten. Ursprungligen har större delen av ovan nämnda vårdtyper haft grusbädd. I flera fall har grusbäddar återanvänts i vår tid. På många gravar är grusytan dekorativt mönsterkrattad. Bland de grusbäddar som finns kvar är den vanligaste omgärdningen en stenram, ett mindre antal häckomgärdade vårdar är idag bevarade. Särskilt värdefullt är inslaget av den städsegröna buxbomen som förekommer på vissa gravar, inslag av måbär och liguster förekommer även. 18 gravar omges av staket i smide eller gjutjärn. Kyrkogårdens till ytan största grav, den Sandwallska, omges av familjeföretagets egentillverkade staket. Ytterligare fem gravar omges av kätting på pollare av granit eller gjutjärn. En av dessa rymmer en liten gravkulle istället för grusbädd, på vilken kyrkogårdens högsta bautasten är rest. Till detta fornnordiska tema ansluter två andra vårdar med djurornamentik och runslingor. Den ena är liksom bautastenen rest av frimurarbröder. Ett tjugotal par av resliga pelartujor och en handfull sorgeträd i form av bl.a. hängaskar är knutna till olika gravar.

Det är bland de påkostade familjegravarna från tiden fram till ca 1950 som vi finner många av Jönköpings stora män. Titlarna berättar om disponenter, fabrikkörer, hovrättspresidenter, pastorer och läkare m.m. Till de mer kända personerna kan man räkna förutom nämnde Wennberg även Alexander Lagerman, båda centralfigurer inom tändsticksindustrin. På dennes grav står en polerad graniturna med omgivande staket, alldeles vid gravkapellet. Övriga titlar speglar olika yrkesroller och uppvisar en väldig vidd, från exempelvis gasverkseldare och kontorist till kronofogde och förstelantmätare. Ett par vårdar med titlar kopplade till spårvägen minner om en nu försvunnen företeelse i staden. Bruket av yrkestitlar har följt med in i vår tid, om än avmattat och nästan försvunnet under 1970- och 80-talen. Familjegravar var vanligt långt in på 1960-talet.

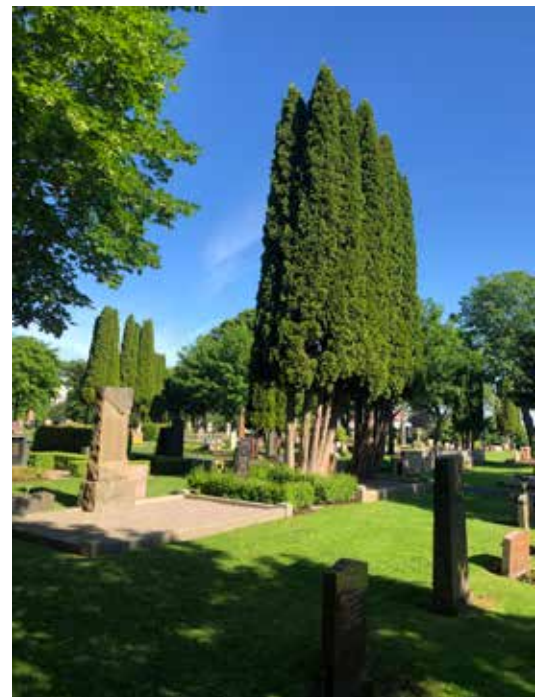
Inslaget av enklare moderna vårdar är utspritt över kyrkogården. Det rör sig främst om mellanhöga rektangulära "portföljvårdar", en vårdtyp som växte fram under 1930- och 40-talen och kom att dominera formspråket under efterkrigstiden. Enstaka vårdar har en mer individuell utformning, bl.a. en med en porträttmedaljong i koppar. Kopparreliefer återfinns även på ett par av de äldre vårdarna.

Kulturhistorisk bedömning och karaktär

De östra kvarteren utgör största delen av kyrkogården och är därmed avgörande för helhetsintrycket. De kan karaktäriseras som utpräglade köpegravskvarter med familjegravar. Strukturen bestäms av rätvinkliga gångar och raka nord-sydliga gravrader. I begränsad utsträckning har inre, grusbelagda gångsystem bevarats, vilka är viktiga att vidmakthålla i pedagogiskt syfte. Gravvårdsbeståndet är rikt och varierat och ger således en god bild av utvecklingen på detta område under 1900-talet. Av stor betydelse för upplevelsen är de stora monumenten från tiden för kyrkogårdens anläggande till 1900-talets mitt. De är med sina högresta respektive utbredda former uttryck för det tidiga 1900-talets individualism i kontrast mot efterkrigstidens kollektivism. Ungefär hälften har kvar sina grusbäddar, vilka ofta är mönsterkrattade. Inramning med stenram, häck eller järnstaket är också viktiga delar i den enskilda gravens utformning. Till detta hör även de resliga cypresser som måste sägas prägla hela kyrkogården och på ett fint sätt samspelar med vårdarna. Sorgeträden är också ett viktigt inslag som förstärker känslan av sekelskifte. Många vårdar besitter höga konst-, person- och lokalhistoriska värden. Exempel på de sistnämnda är vårdar med titlar, vilka berättar om Jönköpings historia som residens- och industristad såväl som om företeelser som väckelsen m.m. Flera berömda industrimän har sina gravvårdar här. Ambitionen bör vara att bevara det äldre vårdbeståndet på plats i så stor utsträckning som möjligt, inklusive befintliga arrangemang. Därvidlag är gruset viktigt att framhålla som karaktärsskapande inslag på kyrkogården i stort. Även bland efterkrigstidens mer modesta vårdar finns intressanta exempel värda att bevara med hänsyn till titlar eller konstnärlig utformning.

Ett fåtal grusgångar är intakta inom kyrkogårdens äldsta kvarter.

Delar av de ursprungliga kvarteren är idag relativt glesa, inte minst där stora grusgravar har ersatts av sammanhängande gräsytor.

1898-års kyrkogård, kvarter 29–30

Allmän karaktär

De båda kvarteren längs östra sidan av kyrkogården utgör de mest statusladdade, med hela stadsbilden som fond. De utgörs av en enkel gravrad vänd mot gången i väster.

Gravvårdstyper

Kvarteren består nästan uteslutande av stora familjegravar från förra sekelskiftet i påkostad utförande. Alla har grusbädd med stor variation i inramning och vårdar. Gruset är som regel mönsterkrattat och ger därmed en extra dimension åt upplevelsen. En väsentlig del av vårdarna av obelisker och bautastenar, men även mer individuellt utformade exempel finns. C.A. Lindstams familjegrav från 1930 har ett barockinspirerat gavelparti av svarta granitkvadrar med rundbågsnisch och tempelgavel. En reslig vård från 1933 med kolonner och tempelgavel visar på den inspiration man vid tiden hämtade från nyklassicismens gravvårdar. På ett par gravar ligger kraftiga lockhällar. Gravinhägnader finns av många slag, vissa med ett särskilt högt konstnärligt värde. En grav från 1912 omges av ett smidesstaket i utpräglad wienerjugend mellan stolpar av ljus granit. Ytterligare tre gravar omges av smidesstaket. Fyra gravar omges av kättingar på pollare av granit eller gjutjärn. En av dessa har en påkostad nygotisk grind i gjutjärn. I ett par fall omges graven helt eller delvis av balustrader i ljus granit. Titlarna och namnen på vårdarna berättar om stadens ledande män. Vi finner här friherre von Gedda, klädeshandlare A.W. Södergren, bryggeriägare Alfred Wetell, apotekarna Sandstedt och Andersson, doktor Mac Berlin, hovrättsråd J.F. von Sydow, advokat G. Holm, kabinetskammarherre Berndt Hay och lasarettsläkaren Adolf Thorén för att nämna några.

Längst i söder är en rad med tolv äldre små vårdar, vilka troligen är ditflyttade från allmänna linjen från 1898–1939. Fyra vårdar är av kalksten och resten av svart, polerad granit med undantag för en märklig vård i form av en marmorplatta inom ett ramverk av gjutjärn. Alla har varit resta på ensamgravar och titlarna på några av dem berättar om smeden, änkefrun, stationskarlen, hustrun, faktorn (vars vård restes av Munksjö AB), fabrikören, folkskol-lärarinnan och modern.

Kulturbeskrivning och karaktär

Gravraden längs kyrkogårdens östra sida utgör kyrkogårdens mest enhetliga högrestandskvarter. Detta kan delvis förklaras med att staden utgör fondmotiv. Här återfinns många av de ledande personerna inom Jönköping kring förra sekelskiftet: industrimän, höga tjänstemän, läkare och militärer, vilket speglas genom titlarna och de påkostade vårdarna. De båda kvarteren är som helhet av ett synnerligen högt kulturbeskrivning och karaktär. Det är därför av vikt att bevara vårdarna på plats liksom de karaktärsskapande grusbäddarna och deras rikt utformade inramningar, vilka besitter höga konstnärliga värden. Nyttillskott bör betraktas restriktivt. Värden finns även i var och en av de små vårdar som samlats i söder och troligen härrör från allmänna linjen.

Gravkvarteren längs kyrkogårdens östra sida utgör ett välbevarat högrestandskvarter. Staden utgör en fond i bakgrunden som ger kvarteret en ovanlig inramning.

1898-års kyrkogård, kvarter 26–28

Allmän karaktär

Kvarteren har ursprungligen utgjort en sammanhängande gräsyta med vårdar från allmänna linje. En omläggning av de södra kvarteren gjordes 1945 med rygghäckar i östvästlig riktning. De tre kvarteren består av rektangulära gräsytor med tre dubbla och en enkel öst-västlig rad, alla i linje med varandra och med rygghäckar av tuja. Den enkla raden i söder kantas av en mängd olika barrväxter i form av låga buskar och resligare pelartujor. Längs raderna växer enstaka hängbjörkar. Längst i öster reser sig en pelartuja och en mindre lönn.

Gravvårdstyper

Vårdarna utgörs av efterkrigstidens vanliga typer med rektangulär form. Storleken är relativt enhetlig, även om variation förekommer, bl.a. genom att ett antal vårdar är något högre än breda. I ett fall rör det sig om en liggande kalkstenshäll. Många av de äldre vårdarna uppvisar starkt klassiserande former och besitter i en del fall ett konstnärligt värde. De senare vårdarna är stramare i formgivningen. Bland de äldre är svart granit vanligt, för att senare övergå allt mer till grå och röd granit. Titlar är vanligt förekommande på vårdarna fram till mitten av 1960-talet. Främst rör det sig om yrkestitlar som styckjunkare, trädgårdsmästare, maskinmästare, spårvagnsreparatör m.m. Ett par vårdar har frikyrklig koppling. En bär referens till Missionsförbundets sångbok (Sv. Mfb.) och en vård är rest 1955 över en kvinnlig missionär i Sydafrika från svenska alliansmissionen. Den sydligaste raden består av enhetliga små vårdar från 1985 till idag. De har alla formen av resta hällar. Som regel saknar dessa titlar. I denna rad återfinns tre små gravvårdar från 1917, vilka är bevarade från den allmänna linjen.

Kulturhistorisk bedömning och karaktär

De sydligaste kvarterens främsta kulturhistoriska värde ligger i strukturen av låga vårdar i rader längs rygghäckar. Detta är en tydlig exponent för efterkrigstidens strama kyrkogårdsideal, vilket är en vanlig syn på landets kyrkogårdar. Bestämmelser om maximihöjd avspeglar det framväxande folkhemmets kollektiva anda. Kulturhistoriskt värde finns även bland enskilda vårdar med konstnärliga kvaliteter eller med titlar som berättar om en gångens tids yrkesgrupper i Jönköping. Ett särskilt intresse tilldrager sig tre småvårdar från 1917 som återstår av en allmän linje på platsen. Det är viktigt att man söker bibehålla värdefulla vårdar på plats. Nytilskott bör ta hänsyn till befintliga vårdars storlek.

De södra gravraderna har omgestaltats över tid, på platsen låg ursprungligen den allmänna linjen. Kvarteren är bitvid mycket utglesade.

Utvidgning 1920, kvarter 1–4, 13, 21 och 25

Allmän karaktär

De västra kvarteren tillkom 1920, de inordnar sig i kyrkogårdens rutnässtruktur, men är i flera fall något asymmetriska då den nya entrévägen kom att få en bågformad linje som skär igenom området. Två kvarter är tydligt avskilda från övriga kyrkogården genom sitt läge på en lägre liggande avsats. I likhet med de ursprungliga kvarteren förekommer grusgravar även i dessa kvarter.

Kvarteren är gestaltade med raka, tvärställda gravrader med rygghäckar av tuja. De skiljs åt av en yta med betongplattor och serviceställe bakom staket. Tre sorgeträd i form av hängalmar är oregelbundet placerade. Från det högre liggande kvarter 2 i sydväst löper en asfalterad väg, kantad av ett smidesräcke.

Gravvårdstyper

Gravvårdsbeståndet utgörs uteslutande av låga vårdtyper från mellan- och efterkrigstiden. De är glest stående och flera vårdar utan innehavare har nyligen avlägsnats. Flera av de äldre är familjegravar och ett fåtal har haft grusbädd som avlägsnats i sen tid. Detta syns bl.a. på de låga breda vårdar som nu upplevs som stympade. Materialet är som regel granit. Ett fåtal vårdar bär titlar: bildhuggare, kamrer, lokförare, kvarnägare, gälbjutare och målaremästare.

Kulturbeskrivning och karaktär

Den nordvästra utvidgningens kulturhistoriska värde ligger främst i den för efterkrigstiden typiska strukturen med raka rygghäckskantade rader av låga vårdar. Denna karaktär är ett vanligt förekommande inslag bland landets kyrkogårdar. Ett värde finns även i enskilda vårdar med titlar, vilka utgör historiska dokument att bevara.

De högresta pelartujorna har ursprungligen planterats som gravprydnader. Vänster om entrén finns ett mycket högre exemplar på en mindre familjegrav med stenram.

Utvidgning 1920, kvarter 5–6

Allmän karaktär

Kvarteren utgör en smal remsa längs kyrkogårdens norra sida och har troligen tillkommit i samband med utvidgningen år 1920. Kvarteren består av korta nord-sydliga gravrader med rygghäckar av idegran. Vårdarna är vända åt väster respektive öster. Ursprungligen var området för allmänna linjen, men dagens karaktär är helt sentida.

Gravvårdstyper

Gravvårdarna är med ett undantag från 1980 och senare. Den enda vård som minner om ett äldre skede är en liten sten från 1926, vilken troligen utgör en rest av allmänna linjen. De sentida vårdarna är alla högre än breda, men av en påtagligt låg höjd. Formspråket är enhetligt, även om man kan se en större individualism bland de yngre vårdarna i kvarter 6 med bl.a. två träkors och en vård med emaljerade fotografier. Inom kvarteret förkommer ett återupptaget bruk av yrkestitlar: överläkare, rektor, dövtolk, droskägare, kolportör, missionär, sjuksköterska och tandläkare.

Kulturbeskrivning och karaktär

Kvarter 5–6 präglas helt av det sena 1900-talets modesta vårdar med små rygghäckar. Man kan både läsa ut folkhemmets kollektiva anda och vår samtids ökande strävan efter personligt uttryck, vilket visar sig bl.a. i det återupptagna bruket av titlar och mer individuellt utformade vårdar.

De norra kvarteren har i likhet med de södra omgestaltats, här har det öppna allmänna linjekvarteret ersatts av u-formade rygghäckar.

Minneslund har en modern gestaltning som bryter av mot kyrkogården i övrigt och bildar en tydlig tidsring.

Minneslund

Allmän karaktär

Minneslund är belägen söder om gravkapellet, mellan kvarter 25 och 26. Den har en rektangulär utsträckning som begränsas av en tujahäck. Norra och södra kortsidorna är utformade som pergolor av gråmålat trä med entrépartier som avtäcks av triangulära pulpettak med kopparplåt. Kring konstruktionen slingrar sig vildvin och under den står ett par parkbänkar. Den centrala ytan och längs häckarna är gräsbesädd och definieras av en gång med plattor av svart granit. I norra änden är en vattenlek, klädd med samma material och omgiven av en mindre rabatt. I anslutning står en smideslykta för levande ljus.

Händelsehistorik

1893

Invigning av nya västra kyrkogården, sedermera Dunkehalla kyrkogård. Förslaget upprättat av H.W. Andersson. (JLM)

1898

Gravkapell. Stadsarkitekt Fredrik Sundbärg. (Inventering 1986)

1920

Utvidgning åt nordväst. (JLM)

1945

Utvidgning åt söder. (Inventering 1986)

1954

Bårhus. Arkitekt Åke Hallgren. (JLM)

1991

Minneslund. (JLM)

1995

Föryngring av trädrad. (JLM)

1998

Bevarandeplan. Kyrkogårdsförvaltningen, länsstyrelsen och läns-museet. (JLM)

Kulturhistorisk bedömning av gamla kyrkogården i dess helhet

Dunkehalla kyrkogård är en typisk representant för de nya stadskyrkogårdar som anlades utanför städerna under 1800-talets andra hälft. Det höga och fria läget stämmer väl överens med tidens tankar kring kyrkogården som hälsomässig risk. Trots vissa förändringar så har kyrkogården i stort bevarat sin karaktär från anläggandet 1893 med strikt rutnätsplan, gravar i raka rader och rumsskapande trädtrader. Det nyromanska gravkapellet från 1898 ligger i änden av en lönnallé. Det huvudsakliga gångsystemet är idag asfalterat, men inom några kvarter så har de ursprungliga grusgångarna mellan gravraderna bevarats. Vidmakthållandet av dessa fyller ett viktigt pedagogiskt syfte.

Huvuddelen av kyrkogården präglas av familjegravar från 1890-talet till omkring 1950. Ungefär hälften av dessa har kvar sina grusbäddar, vilket betyder mycket för intrycket av kyrkogården. Ett fortsatt bevarande av dessa är därför viktigt, särskilt där man kan tala om större grupperingar och i anslutning till befintliga grusgångar. Gruset står för höga gestaltningsmässiga värden. De olika inramningarna är också karaktärsskapande, framför allt lägger man märke till de många järnstaket och kättingarna. De äldre vårdarna är tydliga uttryck för sin tids individualism genom sina högsta former, några över tre meter. De senare speglar med sina låga, breda former bestämmelser om maximihöjd, men är ofta lika påkostade. Som regel är de samkomponerade med en stenram, vilken därmed är avgörande för intrycket. Flera av familjegravarna är verkliga högrestandsexponenter som genom titlar och namn på vårdarna berättar om de ledande personerna i Jönköping under 1800-talets senare hälft och 1900-talets förra: industrimän, högre tjänstemän, militärer och läkare m.m. Många av dessa vårdar återfinns i den östligaste delen med utsikt över staden. Berömda personer som Lagerberg och Wennberg minner om tändsticksindustrins betydelse. Vidare speglas Jönköping som residensstad och säte för bl.a. Göta hovrätt. Bland vårdarna fram till omkring 1940 finns en variation i utförandet som man bara kan finna på en större stadskyrkogård. Flera vårdar kan förutom de lokal- och personhistoriska värdena även tillskrivas ett högt konstnärligt. Sammantaget kan konstateras att mycket av kyrkogårdens särart kommer av detta rika gravbestånd. Till detta hör förstås också de enklare vårdar som genom sina titlar minner om olika yrkesroller i ett till stor del svunnet Jönköping, därigenom är även dessa viktiga historiska dokument värda att bevara.

Till antalet så upptager efterkrigstidens låga vårdtyper en stor del av kyrkogården. Men det är endast den avskilda utvidgningen i nordväst och de tre sydligaste kvarteren som de präglar. Alla har de tidstypiska rygghäckskantade gravrader. Vårdarnas enhetliga storlek kan ses som ett uttryck för folkhemmets kollektiva anda.

Här är det främst den övergripande strukturen som är värdefull, även om enskilda vårdar blir intressanta genom förekomst av titlar eller en konstnärlig utformning. I den sydligaste raden kan man skönja spår av en allmän linje. Vår egen tids förändrade gravskick tar form i en minneslund.

En väsentlig del av kyrkogårdens karaktär utgörs av de träd som planterats på eller vid gravar. Ett tjugotal familjegravar har par av högväxta cypresser som betyder mycket för intrycket och på ett fint sätt samspelar med de olika vårdarna. Även en handfull s.k. sorgeträd spelar en viktig roll i sammanhanget och förstärker sekelskiftesatmosfären.

På en kyrkogård är det naturligt att gravvårdar och gravrätter ändras. Det är dock viktigt att man i den långsiktiga förvaltningen är uppmärksam på att bevara de olika delarnas karaktär och att gravvårdar från olika tider finns representerade.

Att särskilt tänka på vid förvaltning av begravningsplatsen

- Trädrader och gångsystem är väsentliga delar av kyrkogårdens ursprungliga utformning och därmed viktiga att vidmakthålla.
- Grusad yta på gångar och gravar utgör ett karaktärsskapande inslag som bör vidmakthållas i största möjliga utsträckning. Det gäller även vid byte av gravrättsinnehavare.
- De äldre vårdarna är av avgörande betydelse för kyrkogårdens kulturhistoriska värde. Särskilt gäller detta de stora familjegravarna som har en karaktärsskapande verkan. Dessa äldre vårdar med eventuella tillhörande arrangemang som stenramar, staket och kättingar bör i största möjliga utsträckning bevaras på plats. Vägledande vid bevarande är även förekomst av titlar, vilket berättar om stadens historia. Detta kan även gälla senare vårdar.
- Planteringar såsom pelartujor och sorgeträd i anslutning till gravarna besitter höga gestaltningsmässiga värden att slå vakt om.
- I de sentida kvarteren bör de övergripande strukturerna med låga vårdar längs rygghäckar bibehållas som ett uttryck för efterkrigstiden.

Administrativa uppgifter

Jönköpings läns museums dnr:..... 289/2018
Beställare:..... Jönköpings församling
Inventering och rapportansvarig:..... Charlotte Mårland
Rapportgranskning:..... Anders Franzén
Län:..... Jönköpings län
Kommun:..... Jönköpings kommun
Socken:..... Jönköpings stad
Fastighetsbeteckning:..... Dunkehall kyrkogård

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Arkiv

Jönköpings läns museums arkiv. (JLM)

Länsstyrelsen i Jönköpings läns arkiv. (JLST)

Antikvarisk topografiska arkivet. (ATA)

Växjö stifts frågelista om kyrkogårdar 1949

Litteratur

Gullbrandsson, Robin. *Järstorps kyrkogårdar, Kulturbistorisk karakterisering och bedömning. Järstorps socken i Jönköpings kommun. Jönköpings län, Växjö stift.* Jönköpings läns museum, Byggnadsvårdsrapport 2007:42.

Hederström, Christine. *Inventering av Dunkehalla kyrkogård.* Jönköpings läns museum, 1986.

Jönköpings historia. Fjärde delen. Jönköping 1921.

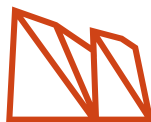
Jönköpings historia. Stencil u.å.

Jönköping 700 år. En stadshistorisk utställning. Jönköpings läns museum, 1984.

Kulturbistorisk utredning och förslag till bevarandeprogram för Bäckalyckan, Bymarken, Dunkehalla och Skänkeberg i Jönköping. Jönköpings läns museum, 1987.

Sverige. Geografisk beskrivning. Del IV. Stockholm, 1931.

År 2020 genomfördes en kulturhistorisk inventering av alla gravar på Dunnkehalla kyrkogård. Föreliggande rapport presenterar inventeringen och ger ett förslag till bevarandeplan.

Byggnadsvårdsrapport 2021:25
JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM